ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਾਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਵਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵੀਚਾਰ

ARTICLE

Dr Gurdev Singh Sangha
Kitchener, ON, Canada
Email: dev101ca@hotmail.com

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ।
ਗੁਰ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਅਗਮ ਹੈ ਕਿਆ ਕਥੇ ਕਥਨਹਾਰੁ ॥[1]
ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ, ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ, ਪੰਨਾ ੩੭੧ ਉਤੇ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ :
'ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੱਕ ਲਫਜਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ'। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਤੁਕ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸੀਮਤ ਬੁੱਧ ਮੁਤਾਬਕ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਾਰੇ ਆਪਣਾ ਨਜਰੀਆ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਰੂ ਗਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ੫ ਜਨਵਰੀ ਸਨ ੧੬੬੬ ਈ. ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ੨੧ ਅਕਤੂਬਰ ਸਨ ੧੭੦੮ ਈ. ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਰੀਰਕ ਜਾਮੇਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੋਈ ੪੨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਰਾਹਬਰੀ ਕੀਤੀ । 'ਜੋਤਿ' ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਅਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਅੰਗਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸਹਾਈ ਹਨ ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਜਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਸੰਨ ੧੪੬੯ ਈ. ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਮੱਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਸਮੇਂ ਆਮ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬੜੇ ਤਰਸ-ਜੋਗ ਸਨ । ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਕੂਮਤ ਵਲੋਂ ਬੜੀ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਲਈ, ੧੪ ਅਪਰੈਲ ੧੪੬੯ ਈ. ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਆਗਮਨ ਹੋਇਆ । ਜਿਸ ਵਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ।
ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰਿ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ ।[2]
ਪਠਾਇਆ, ਭਾਵ: ਭੇਜਿਆ । ਕਿਸ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ? ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭ ਨੇ, ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੇ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋਖਿਆ, ਚਰਟਿਚਿਓਲ ਓਨਓਲੇਸਸਿ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਘਰੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਚਲ ਪਏ ।
ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੋਧਣਿ ਧਰਤਿ ਲੁਕਾਈ ।[3]
ਇਹ ਕੰਮ ਕੋਈ ਇੱਕ, ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲ਼ਾ ਨਹੀ ਸੀ । ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਸ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਗਤ੍ਰਿ ਕਰਨ ਲਈ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਨੂੰ 'ਸੱਚ' ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਧੁਰਾ ਬਣਾਇਆ । ਅਗੋਂ ਗੁਰਮੱਤ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਲਈ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੇਮਬੰਧ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਕੇ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਲਈ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੇਦਂਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ । ਜਿਸ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ 'ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦੇ ਨਾ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀ ਪਰਥਾ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨਾਨਕ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣੇ ਜਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ 'ਜੋਤਿ' ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚੱ ਚਲਦਿਆਂ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਸਮੇਂ, 'ਹਲੇਮੀ-ਰਾਜ' ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ, ਕੌਮੀਂ ਉਸਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਉਸਾਰੂ ਗਤੀ-ਵਿਧੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਵਾਨ ਕਰਕੇ ਜਾਗਤ੍ਰਿ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਦਰਮਸਾਲਾਂ ਉਸਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਧਰਮਲਾਲਾ ਦੇ ਨਾਲ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾਂ ਖੋਹਲੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਜਿੱਥੇ
ਅੱਖਰੀ ਲਖਾਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਨਾਲ਼ ਰੂਹਾਨੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਰੋਗੀਆਂ ਤੇ ਬੀਮਾਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਲਈ ਧਰਮਸਾਲਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਸ਼ਫਖਾਨਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕੁਝ ਸਰੋਤ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸਮਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਅਤੇ ਵਲਬਾਨ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਮੱਲ ਅਖਾੜਿਆਂ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ । ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਲੇ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਜਿੱਥੇ ਖੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੁੰਦੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ,

ਘੋੜਸੁਆਰੀ ਨੇਜਾਬਾਜੀ ਅਤੇ ਗਤਕੇ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ । ਡਾ. ਹਰੀ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਏਨੇ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ ਕਿ ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਰਾਜ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਡਾ. ਗੁਪਤਾ,ੂਸਿਟੋਰੋੇਡ ਠਹਣ ਸ਼ਕਿਹਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

'ਠਹਣ ਸ਼ਕਿਹ ਘੁਰੁ ਚਰਣਓਟਣਦ ੳ ਗੋਵੲਰਨਮੲਨਟੋਡ ਹਸਿੋਨ ਲਕਿਣ ਟਹਓਟੋਡ ੁਗਹਓਲਸ. ਅਲਲ ਹਸਿ ਦਸਿਚਪਿਲਿਣਸ ਡੋਰਮੲਦ ੳ ਸੲਪਓਰਓਟੲ ੳਨਦ ਨਿਦੲਪੲਨਦੲਨਟ ੲਨਟਟਿ, ੳਨਦ ਹਓਦ ਨੋਟਹਨਿਗ ਟੋ ਦੋ ੲਿਟਹ ਟਹਣ ੳਗੲਨਚਇਸੋਡ ਟਹਣ ਗੋਵੲਰਨਮੲਨਟੋਡ ਟਹਣ ਦਓ. ਠਹੁਸ ਠਹਣ ਸ਼ਕਿਹਸ ਚਓਮੲ ਟੋਚਚੁਪੲ ੳ ਸੲਪਓਰਓਟੲ ਸਟਓਟੲ ੲਿਟਹਨਿ ਟਹਣ ੁਗਹਓਲ ਸ਼ਟਓਟੲ, ਟਹਣ ਪੋਸਟਿੋਨਿੋਡ ਾਹਚਿਹ ੲਓਸ ਸੲਚੁਰੲਲੇ ੲਸਟਓਬਲਸਿਹੲਦ ਬੇ ਟਹਣ ਡਸਿਚਓਲ ਪੋਲਚਿੋਡ ਘੁਰੁ ਅਮਓਰ ਧਓਸ ੳਨਦ ਘੁਰੁ ਅਰਜਓਨ ੳਨਦ ਹਸਿੋਨ ੳਰਮੲਦ ਸੇਸਟੲਮ.' [੪]

ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਿਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ-ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਐਸੇ ਵਿਦਵਾਨਾ ਦਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਅਗਿਆਨੀ ਹੋਣਾ ਹੀ ਜਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਕਪਟੀ, ਜਾਲਮ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਦੋਖੀ ਰਾਜਿਆਂ ਮਹਾਂਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਦੇ ਹੋਏ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਉਣੀਆਂ, ਸੀਂਹ ਅਤੇ ਕੁੱਤੇ ਕਹਿਕੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਨਾ, ਇਹੋ ਜਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾ਼ਲ ਨਾ਼ਲ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਾਰੇ ਵੀ ਪੂਰੇ ਜਾਗਤ੍ਰਿ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ 'ਮੀਰੀ ਅਤੇ ਪੀਰੀ' ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਐਲਾਨ ਨਾ ਕਰਦੇ ਕਿ,

ਤਖਤਿ ਰਾਜਾ ਸੋ ਬਹੈ ਜਿ ਤਖਤੈ ਲਾਇਕ ਹੋਈ ॥ [੫]

ਭਾਵ:--- ਰਾਜ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਓਸੇ ਪਾਸ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਰਾਜ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ । ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਜਾਂ ਕੁਨਬਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ (ਨਏਪੋਟਸਿਮ) ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ 'ਪੰਚਾਂ' ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਸਨ ੧੬੯੯ ਈ. ਨੂੰ ਪੰਥ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਸਮੇਂ, ਇਹੋ 'ਪੰਚ ਪਰਧਾਨੀ' ਦਾ ਕੌਂਸਿਪਟ, ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪਹਿਨਣ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਿਸ਼ਨ ਆਪਣੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਐਲਾਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦ ਹਸਤੀ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਸੀ ।
ੀਟ ੲਓਸ ੳ ਪਰੋਚਲਓਮਓਟਿੋਨਿੋਡ ਸੋਵੲਰੲਗਿਨਟੇ ਬੇ ਟਹਣ ਸ਼ਕਿਹ ੱਓਟੋਨਿ.

ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਹੜੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦ ਹਸਤੀ ਅਤੇ ਕੌਮੀਂ ਅਣੱਖ ਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਸੰਕਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ, ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬਾਜ ਆ ਗਿਆ । ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਉਹ ਬਾਜ ਫੜ ਲਿਆ । ਅਤੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਵਾਪਸ ਮੰਗਣ ਤੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇੱਹ ਝਗੜਾ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਇਸ ਝਗੜੇ ਵਾਰੇ ਫੇਸਲਾ ਸੁਣਨ ਵਾ਼ਲਾ ਹੈ :

'ਤਿਨ ਕੋ ਬਾਜ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਦੇਨਾ । ਤਾਜ ਬਾਜ ਤੇਨ ਤ ਸਭ ਲੈਨਾ । ਦੇਸ, ਰਾਜ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਕਾ ਲੈ ਹੋਂ । ਗਰੀਬ ਅਨਾਥਿਨ ਕੋ ਸਭ ਦੈ ਹੋ । [੬]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇਸ, ਰਾਜ ਤੇ ਤਾਜ ਦੀ ਗਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਤੇ ਤਾਜ ਲੈਣੇ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਹਨ ।

'ਗਰੀਬ ਅਨਾਥਿਨ ਕੋ ਸਭ ਦੈ ਹੋ' । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪ ਰਾਜਾ ਬਣ ਕੇ ਬੈਠਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ੋਕ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਏਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ, ਸ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਜਿਨ੍ਹ ਕੀ ਜਾਤਿ ਔਰ ਕੁਲ ਮਾਹੀਂ ਸਰਦਾਰੀ ਨਹਿ ਭਈ ਕਦਾਹੀਂ ॥
ਇਨ ਹੀ ਕੋ ਸਰਦਾਰ ਬਨਾਵੋਂ ਤਬੈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਕਹਾਵੋਂ ॥ [੭]

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ '**ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਤ ਸਿਖਾਉਣ**' ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਉਚ-ਜਾਤੀਏ ਨੀਚ ਕਹਿਕੇ ਦੁਰਕਾਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਪੈਣ ਨਾਲ ਬਾਹਮਣ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰੀ ਭਿੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ (ਪੋਲਲੁਟਣਦ) ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਚੋਨਟਓਮਨਿਓਟਣਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਵਾਰੇ ਵਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹਕੀਮ ਅੱਲਾ ਯਾਰ ਖਾਂ ਜੋਗੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ 'ਗੰਜਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ' ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਇਨਸਾਫ ਕਰੇ ਜੀ ਮੇਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਤੋ ਯਕੀਂ ਹੈ ।
ਕਹਿ ਦੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾ ਸਾਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । [੮]

ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਏਨੇ ਜਾਗਤ੍ਰਿ ਕਰ ਦਿਤੱਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਜ਼ਤ ਮਾਣ ਅਤੇ ਅਜਾਦੀ ਨਾਲ ਜੀਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਅਰਪਣ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁਕੇ ਸਨ । ੨੪ੌੜ/੧੬੭੫ ਈ. ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਇਸ ਸੱਚ ਦੀ ਗੁਵਾਹੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕੱ ਇਕੱ ਘਟਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਸਾਲਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਸੀ ।

'ਧਰਤਿ ਲੁਕਾਈ ਦੇ ਸੁਧਾਰ' ਲਈ ਪੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਤੇ ਜੁੱਗ ਪਲਟਾਊ ਕਾਰਨਾਮਾ ਸੀ । ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਵੈਰੀ ਲੋਟੂ ਜਮਾਤ, ਜਾਤ-ਪਾਤ ਅਤੇ ਮਜ਼੍ਹਬ ਦੇ ਨਾ ਤੇ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਕੇ, ਆਮ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਲੜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਾਕਮਾਂ, ਪੰਡਤਾਂ ਪ੍ਰੋਹਤਾਂ, ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਇੱਕ ਵੰਗਾਰ ਸੀ, ਇੱਕ ਚਹੳਲਲੲਨਗੲ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਰ ਕਾਰਨਾਮਾ ਮਨੁੱਖੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਜਾਦੀ ਤੇ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜੀਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਸੀ । ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ, ਸਿੱਖ ਕੌਂਮ ਦੇ ਨਾ, **ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਓ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਹੁਕਮ**, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਚਲਦਾ ਹੋਇਆ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ, ਕੁਝ ਚੋਣਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋ ਵਿੱਚ ਚਲਦੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਕੌਂਮ, ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਕਮਾਂਡ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨੇ ਉਹ ਕਰਾਮਾਤੀ ਜਾਗਤ੍ਰੀ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਾਰੇ ਡਾ. ਘੋਕਲ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਵਰਗਾ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਵੀ ਸੱਚ ਕਹਿਣੋਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ । ਡਾ. ਘੋਕਲ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਲਿਖਦਾ ਹੈ **'ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸ਼ਾਇਦ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਨੇਊ ਪਾਉਣ ਵਾਲ਼ਾ ਕੋਈ ਨਾ ਮਿਲ਼ਦਾ ।੮**

ਡਾ. ਨਾਰੰਗ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦਾ ਇੱਕ ਇੱਕ ਅਖੱਰ, ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੱਚ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਛੋਕੜ ਪੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।ਅਜੋਕੀ ਸਿੱਖ ਕੌਂਮ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਖੋਂ ਕਿਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਲ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ? ਆਓ, ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੀਏ:

ਜੇ ਮੈਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਆਖਾਂ ਕਿ ਅਜ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਕੌਂਮ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ 'ਬੇਦਾਵਾ' ਦੇ ਚੁਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ । ਸਿੱਖ ਕੌਂਮ ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧੀ ਰੲਪਰੲਸੲਨਟੳਟਵਿੲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ, ਸਿੱਖ ਮਾਣ ਮਰਯਾਦਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਮਹਤੱਤਾ ਨਹੀਂ ਰਖੱਦੇ । ਕੌਮੀ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਖਰੜਿਆਂ ਅਤੇ ਫਾਈਲਾਂ ਦੇ ਸਿੰਗਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਈ ਮਹਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ । ਜਿਵੇਂ:

ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੇ 'ਗੁਰੂ' ਕਰਕੇ ਜਾਨਣਾ, ਮਨੱਣਾ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਮਲ ਰਾਹੀਂ ਹੰਢਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਭਾਵ; ਸਿਵਾਏ **'ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ'** ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਰਕੇ ਨਾ ਜਾਨਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਮਨੱਣਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਪੱਖੋਂ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਚਲਦੇ ਹੋਏ 'ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ' ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਕਰਕੇ ਮਨੱਣਾ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਕੌਂਮ ਲਈ ਇਹ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ।

ਅਜ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਕੌਮੀਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰੋ ! ਕੋਈ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲ਼ਾ ; ਬਹੁਤ ਥੋਹੜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੇ । ਲੀਡਰ ਲੋਕ ਸੁਆਰਥੀ, ਲਾਲਚੀ, ਝੂਠੀ ਸ਼ੋਹਰਤ ਅਤੇ ਆਪੋ-ਧਾਪੀ ਵਿੱਚ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਗਲ ਛਿੜ ਪਵੇ ਤਾਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਗਲ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੇ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚੂ, ਟਕਸਾਲੀ, ਪਰਾਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਾਲ਼ਾ ਅਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕੁੱਝ ਕਹਿਕੇ ਭਡਿੰਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਸੀਂ ਮਿਲ਼ ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀਂ ਭੁਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਆਪਣੀ ਗਲ ਨੂੰ ਧਿੰਗੋਜੋਰੀ, ਜੋਰ ਨਾਲ਼ ਦੂਜੇ ਤੇ ਠੋਸਿਆ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਲ਼ ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਹੁਕਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਆਓ, ਸੁਣੀਏ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫਰਮਾਨ:

ਹੋਇ ਇਕਤ੍ਰ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦੁਬਿਧਾ ਦੂਰਿ ਕਰਹੁ ਲਿਵ ਲਾਇ । [੯]

ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਕੇਂਦਰ, ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੌਮੀਂ ਉਸਾਰੀ ਲਈ, ਆਮ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰਾਹੀਂ ਜਾਗਤ੍ਰਿ ਕਰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ । ਅਜ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਪਣੀ ਗੌਰਵਮਈ ਭੁਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਨ । ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ? ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਨਹੀਂ ਬਹੁਤੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨਾ ਵਾਰੇ ਜੋ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ:

ਆਪਸੀ ਧਵੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਹੀ ਪਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਘਾਟ, ਬਹੁਤੇ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਗੁਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ-ਮਰੋੜ ਕੇ, ਹਿੰਦੂ-ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਬਾਹਮਣਵਾਦੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਰੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਆਦਿ, ਆਮ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨ ਪੂਜਾ ਵਲ਼ ਧਕੇਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਵਾਰੇ ਗੁਰ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਗਿਆਨ ਹੀਣੰ ਅਗਿਆਨ ਪੂਜਾ ॥ [੧੦]

ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਅਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਪਾਠੀ ਪਾਠ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੁਣਨਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਕੋਈ ਹਾਜਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਵਿਰਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ, ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਪੱਖ ਵਿਸਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਭੁਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾ ਹੀ 'ਗੁਰ ਵੀਚਾਰ' ਹੈ ।

ਸਿਖੀ ਸਿਖਿਆ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰ ॥ [੧੧]

ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਚੜ੍ਹਦੀਕਲਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕੀ ਕਰੀਏ ?

ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ, ਜਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰੀਏ ਕਿ ਅਜੋਕੀ ਕੌਂਮੀ ਸਥਿਤਿ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਕੀ ਰੋਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਿਸ ਧਿਰ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ, ਮਾਰੂ ਧਿਰ ਨਾ਼ਲ ਜਾਂ ਉਸਾਰੂ ਧਿਰ ਨਾਲ । 'ਮੈਂ ਠੀਕ ਹਾਂ' ਦੇ ਭਰਮ ਜਾ਼ਲ ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਆਪਾ ਚੀਨਣਾ ਜਰੂਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸੁਾਹਬ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇਧ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ:

ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭਰਮ ਕੀ ਕਾਈ ॥ [੧੨]

ਧਹਲਿਲੋਨ ਾਰਟਿਇਸ[੧੩]:

'ਠਹੲ ਸ਼ਕਿਹ ਰੲਵੋਲੁਟੋਨਿ ਸਟੲਮਮਨਿਗ ਡਰੋਮ ਟਹੲ ਚਰੲੳਟਵਿੲ ਵਸਿੋਨਿ ੋਡ ਘੁਰੁ ੰੳਨੳਕ ਰੲੳਚਹੲਦ ਟਿਸ ਹਗਿਹੲਸਟ ਪਟਿਚਹ ੁਨਦੲਰ ਘੁਰੁ ਘੋਬਨਿਦ ਸ਼ਨਿਗਹ, ਾਂਹੋ ਸਟੳਰਟੲਦ ਟਹੲ ਡਨਿੳਲ ਪਹੳਸੲ ੋਡ ਦੲਵੲਲੋਪਮੲਨਟ ੋਡ ਸ਼ਕਿਹਸਿਮ ਨਿ ਟਹੲ ਘੁਰੁ ਪੲਰੋਦਿ. ਠਹਰੋਗਹ ਹਸਿ ਪਰੋਪਹੲਟਚਿ ਵਸਿੋਨਿ, ਟਹੲ ਘੁਰੁ ਹੲਦਿ ਮਿਬਬਿਦ ਟਹੲ ਸਪਰਿਟਿ ੋਡ ੳ ਡਰੲੲ, ਚਰੲੳਟਵਿੲ ੳਨਦ ਸਪਰਿਟੁੳਲ ਲਡਿੲ. ਅਸ ੳ ਟਰੁੲ ਸੲੳਨਿਟ, ਹਸਿ ਮੋਰੳਲ ਰੲੳਚਟੋਨਿ ਟੋ ਟਹੲ ਪੋਲਚਿੲ ੋਡ ਪੲਰਸੲਚੁਟੋਨਿ

ਾਓਸ ਰਣਡਲਣਚਟਣਦ ਨਿ ਟਹਣ ਾਲਿਲ ਟੋ ਰਣਸਸਿਟ ੳਨਦ ਸੳਚਰਡਿਚਿਣ ….' ਠਹਣ ਘੁਰੁ ੳਮਿਣਦ ੳਟ ਚਰਣੳਟਨਿਗ ੳ ਨੳਟੌਨ ਟਹੳਟ੍ਹੋਲਦ ਬਣ ਪੁਰਣ ੳਨਦ ਸਟਰੋਨਗ ੲਨੋੁਗਹ ਟੋ ਡਰਣੲ ਟਿਸੲਲਡ ਡਰੋਮ ੋਪਪਰਣਸਸੌਨਿੋਡ ਟਹਣ ਰੁਲਣਰਸ ੳਨਦ ਪਰਇਸਟਸ'. [੧੩]

ਗੁਰੂ ਗੋਬੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਖੰਡੇ ਦੀ ਪਹੁਲ ਦੇਕੇ ਅਤੇ '**ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਓ ਗ੍ਰੰਥ**' ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਦੇ ਸੱਚ ਰਾਹੀਂ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਮਨਘੜਤ ਕਰਮ-ਕਾਂਢੀ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰੋਂ ਲਾਹ ਕੇ, ਸਿੱਖੀ-ਸਿੱਧੀ ਜਿੰਦਗੀ ਜੀਣ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭੁੱਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜਾਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ:

ਅਬ ਮਨ ਜਾਗਤ ਰਹੁ ਰੇ ਭਾਈ ॥
ਗਾਫਲੁ ਹੋਇਕੈ ਜਨਮ ਗਵਾਇਓ ਚੋਰ ਮੁਸੈ ਘਰੁ ਜਾਈ ॥ [੧੪]

ਵਾਹਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

References (ਹਵਾਲੇ)

੧. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਮਹਲਾ: ੫, ਪੰਨਾ ੫੨
੨. ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਵਾਰ ੧, ਪਉੜੀ ੨੩ ਵੀਂ ।
੩. ਉਹੀ, ਪਉੜੀ ੨੪ ਵੀਂ ।
੪. ਙੳਰਗ੍ਰੳਮ ਘੁਪਟੳ, ਙਸਿਟੋਰੇੋਡ ਟਹਣ ਸ਼ਕਿਹਸ, ਙ਼ੋਲ. ੧, ਪੳਗਣਸ ੧੫੭, ੧੫੯
੫. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਸਲੋਕੁ ਮ:੧, ਪੰਨਾ ੧੦੮੮
੬. ਗੁਰਬਲਾਸ ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਨਾ ੨੯੩
੭. ਭੰਗੂ, ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਹਵਾਲਾ, ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਨ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਆਦਰਸ਼, ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ । ਪੁਸਤਕ, ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੋ ਰੂਪ ਹੈ । ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕ ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ, ਸੰਪਾਤਕ ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ 'ਰਤਨ'
੮. ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਉਪ-ਕੁਲਪਤੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੁਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਸ਼ਕਿਹ ਸ਼ਪੋਕਣਸਮੳਨ,ੌਚਟੋਬਣਰ
੯. ੨੦, ੨੦੧੬. ਛ-੦੫
੧੦. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਮ: ੫, ਪੰਨਾ ੧੨੨੨
੧੧. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ ੧੪੧੨
੧੨. -- , ਪੰਨਾ ੪੬੫
੧੩. -- , ਪੰਨਾ ੬੮੪
੧੪. ਘ.ਸ਼. ਧਹਲਿਲੋਨ, ੍ਰਣਸਣੳਰਚਹਣਸ ਨਿ ਸ਼ਕਿਹ੍ਰੲਲਗਿੌਨ ੳਨਦ ਙਸਿਟੋਰੇ ਪੳਗਣਸ ੧੫, ੧੬
੧੫. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੩੩੯